

PIJPENVRAAGBAAK: HET SCHOONMAKEN VAN BODEMVONDSTEN

door Piet Smiesing

Bij het zoeken naar pijpenkoppen maakt de verzamelaar kennis met de meest uiteenlopende vindplaatsen. De ene vindplaats geeft vondsten van een betere kwaliteit dan de andere. Akkers waar de pijpenfragmenten geruime tijd aan de oppervlakte hebben gelegen, geven vondsten waarvan de kwaliteit beduidend minder is dan die uit een ongestoorde laag of beerput. Pijpenkoppen van akkers hebben door weersinvloeden en kunstmest duidelijk te lijden gehad.

Het schoonmaken van deze vondsten moet omzichtig geschieden met het weken in warm water waarin wat vloeibare gele zeep is opgelost. Vaak is de vloeibare zeep voor huishoudelijk gebruik voorzien van glycerine, waardoor de koppen na het drogen nog een enigszins glanzend uiterlijk hebben gekregen. Fragmenten die eeuwenlang in de grond of in een beerput hebben gelegen zijn gespaard gebleven voor kwade invloeden en hebben de tand des tijds glansrijk doorstaan. Maar soms komt het voor dat pijpenkoppen en stelen zijn bedekt met hinderlijke korsten roest. Je zult zien dat het meestal de koppen zijn met reliëfversiering waarop de roest hardnekkig zit vastgeklonterd. Hoe kunnen deze vondsten schoongemaakt worden?

Eerst moet voorzichtig met een mesje de korst van de pijpenkop worden losgemaakt. Daarna moet de roest door middel van een zuur worden opgelost. In het museum kreeg ik van een oude meubelmaker het advies om oxaalzuur te proberen, een middel dat vroeger gebruikt werd om roestvlekken van meubels te verwijderen. Oxaalzuur $\text{COOHCOOH}\cdot 2\text{HO}$ is een zwak giftig zuur dat in de vorm van witte kristallen wordt verkocht. Opgelost in water is het een sterk zuur; daarom hoeft de dosering op een jampot met water niet meer te zijn dan een volle theelepeltje. Bij herhaalde aanraking met de huid is er kans op huidandoeningen. Daarom laat ik de pijpenkop vastgebonden aan een draadje garen in het zuur hangen en haal ik deze na een half uur weer uit de vloeistof. Aangeraden wordt om zo klein mogelijke glazen potjes te gebruiken, zodat je niet zoveel zuur hoeft aan te maken. Wees voorzichtig met deze chemicaliën, gebruik handschoenen en houdt een en ander buiten bereik van kinderen!

Na het zorgvuldig uitspoelen zijn we er nog niet, want de fijne kristallen van het oxaalzuur blijven achter in de poreuze klei van de pijpenkop. Hierdoor blijft door aantrekking van vocht de werking van het oxaalzuur doorgaan. Daarom moeten oxaalzuurresten door middel van een base geneutraliseerd worden. We gebruiken hiervoor ammonia ofwel ammoniakwater (25% oplossing in water). De oplossing in water is een sterke base dat heftig reageert met zuren. We doen een scheut in een jampotje met water en dompelen de pijpenkop in dit mengsel. Doe er wel een deksel op want de dampen, ook die van oxaalzuur, zijn bij inademing schadelijk voor de gezondheid. Na de pijpenkop enige tijd in dit mengsel te hebben ondergedompeld, wordt hij weer onder de kraan gespoeld. Hoewel de roestkorsten zijn verdwenen, blijven soms roestvlekken achter. Maar de reliëfversiering is in ieder geval zichtbaar geworden en kan nu beter bestudeerd worden.

Oxaalzuur is niet in vaste verpakking in de handel maar wordt los verkocht. Ik denk hierbij aan drogisten die ouderwetse middelen verkopen voor restauratiedoeleinden van antiek.